Пише: Џон Норис
субота, 21 март 2009 19:42

(НИН, 19.03.2009)

Поводом десете годишњице агресије НАТО на СРЈ, НИН објављује шире изводе из књиге Џона Нориса, тадашњег сарадника Строуба Талбота, једног од главних америчких учесника у преговорима који су на крају довели до Војно-техничког споразума и Резолуције 1244. Књига Collision Course: NATO, Russia and Kosovo изашла је у издању куће Прегер још 2005, али је наша шира јавност за њу сазнала тек прошле године, када ју је Ноам Чомски цитирао у тексту Предстоји ли нови хладни рат, који је НИН такође пренео. Књига садржи детаљан опис онога што је косовском рату претходило и дипломатских активности које су се одвијале непрестано током 78 дана бомбардовања, из угла човека који је у њима био непосредно ангажован. Тежиште приповедања стављено је на многобројна неслагања – неслагања у америчкој извршној власти и њеном обавештајном и војном крилу, неслагања унутар НАТО и неслагања између Москве и Вашингтона и њихове геостратешке импликације, док су збивања на терену потиснута у сасвим други план. На то особено гледиште указују већ корице књиге: уместо балканских, на карти су кавкаске врлети, са топонимима из Северне Осетије, Дагестана и Чеченије. Норис је после рада у Стејт департменту прешао у Међународну кризну групу, где се доследно залагао за независност Косова, да би однедавно постао извршни директор пројекта „Доста геноцида“. Са тог места сада води борбу за решавање криза у Судану, Чаду, Конгу, Уганди, Сомалији и Зимбабвеу, користећи, како сам каже, искуства стечена у Либерији, Руанди, Босни и на Косову.

Из предговора Строуба Талбота: НАТО као међународна заједница

Бомбардовање Србије које је трајало 78 дана у пролеће и рано лето 1999. године било је последњи велики међународни сукоб у најкрвавијем столећу. По много чему, оно је представљало новину - било је то први пут у 50 година постојања НАТО-а да је он кренуо у рат, први пут да је једна коалиција земаља напала неки режим како би окончала његову брутализацију једне националне мањине, први пут да је за победу било довољно само ваздухопловство, и први пут да су америчке оружане снаге извеле неку дужу војну операцију а да при том нису изгубиле ни једног јединог војника.

У мери у којој уопште постоји то нешто што се назива међународном заједницом, она много дугује НАТО-у. НАТО је основан са једном јединим сврхом - сврхом одвраћања и, ако је неопходно, наношења пораза Совјетском Савезу и Варшавском пакту буду ли они икада напали Запад. Године 1999. та земља и тај савез више нису постојали. Многи коментатори и неки политички вођи питали су се треба ли НАТО да оде у часну пензију, будући да је послужио својој изворној сврси.

Сукоб на Балкану подсетио нас је да крај хладног рата није значио и крај нестабилности у Европи. Сасвим супротно: колапс комунистичких држава - дивовских какав је био Совјетски Савез и оних мањих каква је била Југославија - био је пропраћен појачаном опасношћу од хаоса и насиља. Постсовјетске државе су имале среће утолико што је руски лидер, председник Борис Јељцин, био чврсто решен да се одупре искушењима иредентизма. Он је инсистирао на претварању међурепубличких граница у нове међународне границе, иако је то значило остављање милиона етничких Руса у новонасталим независним државама. Постјугословенске државе биле су проклете утолико што су њихови лидери, пре свега Милошевић, видели у распаду земље могућност да изнова цртају границе крвљу, дуж етничких и верских линија поделе.

НАТО је споро успевао да дорасте изазову, али му је коначно дорастао 1995. године, када је применио дипломатију подржану силом не би ли наметнуо мир у Босни. Сједињене Државе и њихови савезници морали су да бомбардују босанске Србе како би приморали Милошевића и његове јуришнике да седну за преговарачки сто у Дејтону - а потом су морали и да распореде хиљаде припадника снага НАТО-а да силом спроведу решење које је тамо постигнуто.

Године 1998. Милошевић је своју бруталност усмерио против оних држављана Србије који су били етнички Албанци и живели су у јужној покрајини Косово. Поново је Запад, уз извесну подршку Русије, покушао да примени дипломатију уз подршку претњом силом. Овог пута то се показало неадекватним, тако да је 1999. формула обрнута: НАТО је применио силу уз подршку дипломатије.

НАТО би у офанзиву бомбардовања кренуо уз благослов Савета безбедности УН, да Руска Федерација није запретила ветом. Ипак, иако је рат почео упркос одлучним протестима Руса, он се у великој мери завршио зато што су председник Јељцин и његов специјални изасланик, Виктор Черномирдин, заложили сав ауторитет Русије за оно што су у суштини били услови које је за обуставу бомбардовања постављала Америка уз подршку НАТО-а. Тиме што је кренуо у рат против Милошевића, Запад је изнова нагласио начело које се већ неколико претходних година уобличавало: суверенитет

појединачних држава није апсолутан; национална влада која систематски и масовно злоставља своје грађане губи право да управља; за њу постоје две могућности - или ће бити у потпуности избачена из посла, или ће њена власт бити суспендована у том подручју земље у коме је пала у необуздано дивљање.

Инвазија коју су 1994. године САД повеле на Хаити представљала је рану фазу примене овог начела и самим тим је била преседан за оно што ће НАТО урадити на Косову пет година касније. Војна хунта која је извела пуч против првог демократски изабраног хаићанског председника Жан-Бертрана Аристида служила се терором и убиствима да би контролисала становништво које је бивало у све већој мери очајно и бунтовно. Уз подршку УН и Организације америчких држава, САД су окупиле широко утемељену коалицију, извршиле инвазију на Хаити, и вратиле Аристида на председнички положај.

У годинама које су следиле Аристид је злоупотребио свој мандат и завладало је безакоње (...). Када је народним устанком у пролеће 2004. године Аристид отеран у избеглиштво, америчке снаге и снаге других земаља вратиле су се да патролирају улицама Порт-О-Пренса и успоставиле су контролу у целој земљи. Њихово присуство, као отрежњујући епилог инвазије која је под вођством Америке спроведена десет година пре тога, није негирало правну ваљаност те инвазије, нити је променило једну суморну али неизбежну чињеницу међународног живота: будући да ће и даље постојати државе које представљају или претњу сопственом народу или претњу својим суседима, друге државе морају, усаглашено, бити спремне да уђу и да промене режим. На Хаитију 1994. године то је значило свргавање хунте и враћање Аристида; на Косову 1999. године то је значило окончање београдске владавине у покрајини; у Авганистану 2001. године то је значило протеривање талибана из Кабула у планине; у Ираку 2003. године то је значило свргавање Садама Хусеина и довођење америчког проконзула на његово место.

Авганистански и ирачки случај искомпликовали су се услед оклевања Бушове администрације да своју политику води као континуитет са политиком њених претходника, посебно непосредног претходника, Клинтонове администрације. Председник Буш и његове главне колеге не говоре много о обавези коју Сједињене Државе и даље имају у Босни и на Косову, будући да су се 2000. године борили и против једне и против друге интервенције, сматрајући да су то прави примери онога што су они означавали као сулуди посао изградње држава. Сада се међутим управо том активношћу баве у Авганистану и Ираку, па Косово много више делује као модел онога што би на крају могло бити успостављено у тим другим земљама које су војске под вођством Американаца ослободиле од њихових гнусних режима.

Следећи су стандарди које овде треба применити: да ли су исцрпљена мирољубива средства за окончање насиља и да ли је, с тих разлога, оправдано спровођење политике другим, насилним средствима; да ли војна акција у максималној могућој мери користи регионалне и глобалне институције и да ли црпе максималну легитимност из уговора и међународног права; да ли су у рату у максималној могућој мери ангажовани савезници и ad hoc партнери како би се обезбедило њихово учешће у потоњој обнови; да ли се на најбољи могући начин користи технологија, не само ради убијања лидера и војника, већ и ради тога да се не би убили цивили; да ли је све изведено на начин који је конципиран тако да се смањи опасност од ширења конфликта; да ли је вођење рата синхронизовано са дипломатским напорима за окончање борби; да ли су услови предаје који се намећу пораженој сили такви да доприносе стабилном и одрживом миру; коначно, да ли су ратници који се претварају у миротворце спремни да остану на терену, у региону, и за период који ће, скоро неминовно, бити дуг.

Са становишта свих тих стандарда, косовски рат није ни издалека био савршен, али, укупно гледано, он добија прелазну оцену (иако по оном последњем критеријуму - остајању на терену - не можемо добити потпуни одговор, јер период од пет година не може бити окарактерисан као дуг).

Данашње Косово је практично под старатељством, оно је штићеник Уједињених нација и НАТО. У хаосу је, али се тим хаосом може управљати, и у сваком случају није ни близу оном караказану етничког чишћења и крвавих сукоба што је био током 90-их година. И Србија је још далеко од зреле модерне државе, али се тетура и посрће у исправном смеру - ка функционалној демократији и ка Европи. (...)

Америчка међуагенцијска размимоилажења

Човек из ЦИА био је мршав, кошчат, очајнички је жудео за цигаретом после више од девет сати проведених у авиону. Његове прогнозе су биле суморне; тајанственим гласом казао је да су процене штете које даје НАТО драстично преувеличане и да је герилска ОВК десеткована. Политичка подршка Европљана ваздушној офанзиви се смањује. Југословенски председник Слободан Милошевић држи се чврсто, што све указује на то да ће се рат на Косову лоше окончати.

Био је сунчан дан у мају 1999. године на 29.000 стопа висине, у бледоплаво-белом авиону америчког ваздухопловства који нас је носио ка Москви, на нову рунду преговора

са Русима; био је то 63. дан натовског бомбардовања. Мој шеф, заменик америчког државног секретара Строуб Талбот био је главни амерички преговарач у трилатералним преговорима вођеним у покушају да се склопи мировни споразум како би се окончао рат; Талбот је био на челу једног малог тима у коме су учествовали људи из Савета за националну безбедност, Пентагона и Стејт департмента. Ја сам био ангажован као Талботов директор комуникација и одговарао сам на праву бујицу питања новинара који су желели да стекну некакав непосреднији увид у високу дипломатију.

Провлачећи прсте кроз проређену косу, аналитичар из ЦИА се нагнуо напред, не желећи да оно што говори чује и остатак тима. Са оним ружно самозадовољним изразом лица некога ко је предвиђао најгоре и сад су се, ево, сва та предвиђања остварила, упорно је тврдио да је ЦИА од самог почетка упозоравала да само бомбардовање неће приморати председника Милошевића да се врати за преговарачки сто како би се разрешило питање статуса бунтовне покрајине Косово. Аналитичар је сматрао да је једина реална опција наоружавање ОВК. То је функционисало у Авганистану против Совјета; могло би да функционише на Косову против Југословена. Изразио сам неслагање, али смо убрзо почели да руламо по московској писти. Људи из тима су покупили свој пртљаг и у колони смо кренули ка центру града, на још једне маратонске преговоре са руским и финским колегама. Један колега је сажето казао шта мисли о аналитичару из ЦИА: „Будала.”

Ова књига из угла једног од непосредних учесника прича причу о рату на Косову 1999. године, приказујући бурне догађаје који су се збивали од првог дана НАТО бомбардовања до уласка мировних снага у Покрајину, нешто мање од три месеца после почетка бомбардовања. Тих 78 дана били су испуњени византијским политичким, војним и дипломатским маневрисањем између НАТО, Југославије и Русије, а највећи део тога тек треба да буде обелодањен. (...)

На том драматичном фону тајни руски план за убацивање руских снага на Косово изненадио је западне вође и покренуо жестоку дебату међу војним званичницима НАТО о могућности да се те руске снаге пресретну. Више се нису могле утишати гласине да је председник Јељцин изгубио контролу над великом и опасном руском војном машинеријом, а САД и Русија се више него у било ком тренутку од пада гвоздене завесе приближили могућности да пуцају једни у друге. (XV-XVII)

Катастрофа у Рамбујеу

Преговори у Рамбујеу били су права катастрофа. Вођени су запањујуће лоше (...). Западни преговарачи су морали или да приморају учеснике преговора да седе за столом све док не буде склопљен споразум, или да поткрепе своје претње далеко робуснијим опредељењем за употребу силе. Ситуација на терену на Косову била је потпуно измакла контроли, а водеће силе НАТО нису смеле да организују мировну конференцију којој је при том посвећено тако много медијске пажње а да при том немају бољи план за то шта ће радити ако не буде постигнут споразум. Ако је Косово било од централног значаја за безбедност и стабилност Европе како је НАТО доцније тврдио, онда је северноатлантска алијанса заиста мизерно поступала са последњом надом за мир.

Упркос напорима да се ступи у директан контакт са Милошевићем негде пред крај преговора, Југославија је одбила да потпише споразум из Рамбујеа. Косовски Албанци су га потписали 18. марта, али је за то заслужно жестоко завртање руке њиховим представницима. Коначно, Рамбује се могао сматрати успешним само у једном смислу: сада је постигнут договор међу савезницима да ће кренути у ваздушне нападе на Југославију.

Право објашњење за рат: отпор СРЈ реформама

За западне силе, покретачку снагу косовске кризе представљала је разочараност Милошевићем и њихов легитимни страх да би нестабилност и конфликт могли да се прошире даље у регион. Претходних година Европа би вероватно у великој мери игнорисала ретроградни грађански рат који је периодично избијао у маленој покрајини. Ипак, сама природа Европе се брзо мењала, а утицај тог њеног мењања и развоја био је далекосежан.

Бројно чланство НАТО и консензуални начин доношења одлука могу изазвати бесконачне главобоље војним планерима, али је управо због тога приступање у НАТО веома привлачно за земље широм централне и источне Европе. Државе, од Албаније до Украјине, желе да уђу у западни клуб. Привлачна моћ заједнице западних демократија осветљава управо због чега је Милошевићева Југославија постала такав анахронизам. И док су земље широм региона настојале да реформишу своје привреде, ублаже етничке напетости и прошире грађанско друштво, Београд је, како је изгледало, уживао у томе да се непрестано креће у супротном смеру. Није никакво чудо да су се НАТО и Југославија нашли на путањи судара. Натовски рат најбоље се објашњава отпором Југославије ширим тенденцијама политичке и економске реформе - а не патњама косовских Албанаца. Милошевић је толико дуго био трн у пети

трансатлантске заједнице да су САД сматрале да ће он реаговати само на војни притисак. Милошевићеви вишеструки испади били су у директној супротности са визијом „целовите и слободне" Европе и доводили су у питање саму вредносну суштину даљег постојања НАТО-а.

Многи спољни посматрачи оптужују западне земље за селективну интервенцију на Косову - ангажовање на Балкану уз истовремено игнорисање разних Судана и Руанди широм света. Нису сасвим у праву. Тек је једна деценија смрти, разарања и Милошевићевог поигравања на ивици рата подстакла НАТО да ступи у дејство онда када су преговори у Рамбујеу пропали. Већина вођа кључних земаља НАТО-а били су заговорници политике „трећег пута" и били су на челу социјално прогресивних, а у економском смислу центристичких влада. Ниједан од тих људи није био посебно јастребовски настројен, али им Милошевић није дозволио да затворе очи пред његовим злоупотребама.

Својим опортунизмом достојним грабљивице, Милошевић је непрестано користио најслабије инстинкте европских сила и Сједињених Држава. Управо због тога што је Милошевић био толико вешт у надигравању Запада, НАТО је почео на примену силе уз сталну ескалацију да гледа као на своју једину опцију. НАТО је почео да ратује на Косову због тога што је његовим политичким и дипломатским вођима било доста Милошевића и што су његове акције доживљавали као нешто што ремети њихове планове за укључивање што ширег круга земаља у Трансатлантску заједницу. Да нису одговорили силовито, Косово би западним вођима донело само још више понижења и разочараности. Амерички државни секретар Мадлен Олбрајт је вероватно најјезгровитије објаснила свој став према Милошевићу када је казала да је, у одређеној фази преговора у Рамбујеу било очигледно да „нас Милошевић вуче за нос". Почетком јуна 1999. године немачки министар спољних послова Јошка Фишер је прилично љутито одговорио онима који су довели у питање мотиве НАТО-а. Фишер је приметио да се у почетку и сам противио војној акцији, али су се његови ставови мењали „корак по корак, од једног до другог масовног убиства".

Руска перспектива је, када је о Косову реч, била драстично другачија, а напетости трвења око политике према Балкану веома добро илуструју често маничну природу Руске Федерације током борбе коју је водила да редефинише своје место у свету. Растрзана између захтева да буде модерна држава и старих навика, Русија је и даље заузимала ту чудну позицију између заостале совјетске праксе и истинских реформи. Дубоко понижена болним поремећајима у постсовјетском периоду, Русија је желела да буде поштована али је често прибегавала простом, тврдоглавом противљењу западној агенди из сопствене фрустрације и ресентимана.

Косовска криза је избила у време тешког замора и исцрпљености у односима између Русије и САД. Русија је схватила да је процес реформи, неопходан да би се преобразила из совјетске државе, много захтевнији и болнији него што је уопште могла да замисли у тренутку пада Берлинског зида. Економски колапс у августу 1998. године био је само још један знак корумпираности и слабости институција, услед чега се Русија претворила у другоразредну силу која је, како је изгледало, трулила изнутра.

Највећи део руске љутње због Косова проистицао је из чињенице да Русија има верске и историјске везе са народом Србије, као и из способности тврдокорних противника председника Јељцина да делотворно експлоатишу те везе. Међутим, Русија је током 90-их година учинила мало тога да помогне народу Србије да одбаци бреме репресивног, клептократског руководства које је крњу Југославију гурало све дубље и дубље у очај. У стварности, оно што је Русија понајвише желела за време косовске кризе било је да њен глас неко уопште чује. Одавно свикла да буде велика сила, Москва је очекивала да и даље буде третирана као велика сила. Када је НАТО јасно ставио до знања да ће применити силу шта год Русија о томе мислила, тиме је повредио њен национални понос и подстакао брзо и веома интензивно испољено огорчење јавности.

С обзиром на многе унутрашње проблеме са којима се Русија суочавала и на често крхку природу њене нетом редефинисане државе, потпуно је схватљиво зашто је Москва била тако дубоко забринута због преседана који је Косово представљало. Заиста, довољно је погледати само Чеченију да би се схватило да „у Русији има много Косова", како је то тврдио шеф руске дипломатије Игор Иванов. Ако НАТО може да бомбардује Косово, то би могло бити знак будуће спремности алијансе да се умеша у унутрашње ствари Русије без мандата УН. Ипак, одлука Русије да не изврши јачи притисак на Милошевића како би он прихватио договор у Рамбујеу, била је тешка грешка. Русија је требало или да се држи по страни од Рамбујеа у целости или да изврши већи притисак на Милошевића не би ли он прихватио споразум. На крају је пропаст преговора навела НАТО да примени силу и подрила је утицај Савета безбедности УН - а то је иначе један од малобројних преосталих адута Русије у данашњем свету. Својим страхом од успостављања преседана за спољну интервенцију у стварима једне суверене земље, Руси су заправо створили ситуацију у којој је Косово постало нешто налик на модел за такву интервенцију (...).

С друге стране, да је НАТО у већој мери ангажовао Русе приликом креирања основних обриса Рамбујеа, можда би се избегао раздор који је наступио на крају тог процеса. Уместо тога, алијанси је било преко главе Милошевића, Милошевић је у Западу видео тигра од папира, а Москва је била чврсто решена да уради све не би ли ставила до знања да и она постоји. Све је било спремно за окршај. (XXII-XXV)

Клинтон Јељцину: Неће нам ваљда један комуниста кварити односе

Ујутру 24. марта председник Клинтон је телефонирао председнику Јељцину. Њих двојица су током седам година заједничког рада успоставили истинску везу, и управо захваљујући тим њиховим личним односима су прегурали неке тешке тренутке. Међутим, последњи пут кад су њих двојица разговарали о Косову, телефоном, 5. октобра 1998. године, Јељцин је у више наврата и врло одлучно инсистирао на томе да је свака примена сила против Југославије „забрањена". Јељцин је био толико фрустриран да је на крају залупио слушалицу Клинтону.

Ни овај разговор, вођен у ситуацији када је НАТО био спреман да за неколико сати крене у ваздушни напад на Југославију, није текао глатко. Остарели и алкохолу склон руски председник имао је вулкански темперамент и управо се опорављао од крварења чира. Комунисти у руској Думи су покренули поступак импичмента против њега позивајући се на читав низ превасходно политичких оптужби, а све се дешавало само шест недеља пошто је Клинтон успео да преброди драму сопственог импичмента. „Запамтите, зиме су лоше за Јељцина", подсетио је један високи функционер НАТО, „а он почиње да обраћа пажњу на ствари око себе и увек му је боље у марту и априлу. Дакле, Јељцин се буди а Косово се дешава и он је на ивици крупног раздора са Западом... све на чему је темељио своје председништво - извлачење максималне користи из сарадње са Западом уз минимално понижење - изгледало је као да ће нестати у неповрат."

Клинтон је почео разговор апелујући на Јељциново лично опредељење за тешње везе са Западом, истичући да један „комунистички диктатор" као што је Милошевић никада не би смео да се испречи између њих. Клинтон је са пуном увереношћу тврдио да су Милошевићу пружене све могуће шансе и да бомбардовање једноставно нема алтернативу. Амерички председник је сугерисао да ће оног тренутка кад се Милошевић опамети, САД и Русија моћи да обнове дипломатске напоре. Јељцин није био нимало импресиониран већ је љутито рекао: „Не можемо допустити смрт стотина хиљада људи само да би се успоставила контрола над речима и делима једног човека." Кренуо је да оптужује, тврдећи да ће бомбардовање подрити напоре за „усмеравање његовог народа ка Западу". Председник Клинтон је имао болан израз лица док су му преводили Јељцинове опаске. Клинтон је био дубоко забринут због ситуације у Русији (...) али је, упркос саосећајности, стрпљиво поновио да се НАТО уздржавао од примене силе више од 12 месеци, а сада више нема никакве алтернативе. „Е па, ја очигледно нисам успео да убедим председника САД. Збогом", казао је Јељцин и залупио Клинтону слушалицу; други пут за редом у разговору о Косову. (стр. 4-5).

Нико неће да прихвати кривицу, свако упире прстом у оног другог

Током првих неколико недеља рата завладало је опште уверење да је Стејт департмент упрскао ствар. Војне операције су доста климаво кренуле тако да је Клинтонова администрација мудро избегавала јавно упирање прстом у некога, али је ситуација иза сцене била врло тешка. „Убијају ме на тим састанцима", поверила се Мадлен Олбрајт једном свом помоћнику. Колеге из администрације су обраћајући се јастребовски настројеној шефици дипломатије говорили: „Ово сте погрешно проценили. Казали сте да ће Милошевић прихватити споразум; неће да га прихвати. Мислили сте да ће он погнути главу; неће. Сад имамо ову хуманитарну кризу." Расположење у тиму Савета за националну безбедност било је туробно и нико није желео да преузме одговорност за рат који је озбиљно претио да се изметне у катастрофу.

Силно се трудећи да, свако у своју корист, редовно „цуре" разне информације новинама, и то тако да увек буде крива она друга страна, Пентагон и ЦИА су настојали да превасходну кривицу пребаце на Стејт департмент, што је једног званичника навело да се пожали: „У основи, сваки пуковник и сваки генералштабни аналитичар тврди да је тачно знао шта ће се догађати кад се поведе ова дипломатска игра и на који начин ће Албанци бити протерани. Зато сам натерао себе да прочитам све што је ико икада о томе написао и установио сам да нема ниједне анализе која би поткрепила њихове садашње приче." Официри америчке војске непрестано су гунђали: Лако је било Олбрајтовој да буде оштра кад ризик те њене оштрине сносимо ми.

Није Стејт департмент једини који је упрскао ствар. Здружени одбор начелника генералштабова, упркос свим потоњим причама о томе да је, наводно, у почетку изражавао резерве, једногласно се сагласио да поведе ваздушне нападе. Обавештајна заједница, иако је предвиђала да ће Милошевић вероватно појачати мере против побуне ОВК, није предвиђала да ће он остати чврст и непоколебан у суочености са ескалацијом ваздушне офанзиве. У једној агенцијској процени из јануара 1999. године, обелодањеној у априлу исте године, изнет је следећи закључак о Милошевићу: „Пружиће одбрану довољно дуго да сачува образ и да увери своје присталице, а онда ће брзо затражити мир." Највећи део тима за националну безбедност претпоставио је да ће Милошевић, који је још у октобру 1998. године одмах после војног притиска показао спремност да преговара, поново имати исти став. (XXV-XXVI)

Ово унутрашње препуцавање, колико год жестоко било, ипак је било сасвим благо у поређењу са оштром осудом рата из редова неких других угледника и коначно саме штампе. Ричард Перл, изразито конзервативни званичник некадашње Реганове

администрације тврдио је да је председник Клинтон окупио „најгори спољнополитички тим још од времена Другог светског рата”. Луис Макензи, канадски генерал задужен за снаге УН у Босни 1992. године тврдио је да ће НАТО-вску стратегију на Косову „будући нараштаји учити као пример како се не сме водити рат”. Бивши државни секретар САД Хенри Кисинџер истицао је да су се „кључни људи Клинтонове администрације формирали или у рововима протестног покрета против рата у Вијетнаму, или у председничким предизборним кампањама, или и у једном и у другом”. (...)

Погрешне процене

На рачун НАТО почеле су да стижу критике да управо он сноси непосредну одговорност за све већу избегличку кризу, на шта је Строуб Талбот одговарао:

„Изгледа да смо у извесној мери потценили не само Милошевићеву издржљивост, већ и његову памет. Он је веома вешто покренуо операцију „Потковица”. Учинио је да изгледа као да је етничко чишћења на Косову последица НАТО бомбардовања, а не узрок тог бомбардовања. То је, разуме се, било гнусно и зло, али је имало једну привидну прихватљивост што значи да се радило о веома доброј тактици.”

За једну администрацију која је иначе била врло вешта у области односа са јавношћу, Клинтонов тим се заиста показао неспремним за избегличку кризу. Тиме што је протерао тако велики број избеглица са Косова, Милошевић је знатно олакшао оправдање ескалације у примени силе - чак и за оне савезнике којима је сам концепт присиле неугодан. Бројни званичници алијансе наводе једну те исту слику - слику избеглица приморaних да уђу у вагоне која злослутно подсећа на зверства из Другог светског рата; када су ту слику видели схватили су да више нема повратка (...).

Када је 6. априла лидер косовских Албанаца Ибрахим Ругова, кога су југословенске снаге држале у кућном притвору на Косову, био натеран на „споразум” са Милошевићем (...), многи су спекулисали да је Милошевић, који је са Косова отерао стотине хиљада етничких Албанаца, сада вољан да прогласи победу и да жарко жели да се врати за преговарачки сто.

Дан раније, 5. априла, амерички војни аташе у Даблину добио је сличан предлог

југословенских власти. Југословени су спремни да обнове преговоре уз представнике трију неутралних земаља које би одредио Савет безбедности УН. Југословени би тада прогласили прекид ватре, омогућили би приступ хуманитарним радницима и ослободили тројицу заробљених америчких војника које би предали Ватикану. Клинтонова администрација је брзо одбила и јавне и приватне понуде Београда, а НАТО је понуду оценио као „апсурдну" пропаганду. (...) Председников саветник за националну безбедност Сенди Бергер, Клинтонов спољнополитички алтер его (...) указао је на неке од корака који ће ублажити ситуацију за Београд, укључујући ту и захтев за повлачење снага са Косова које неће бити потпуно, одлагање коначних дискусија о политичком статусу Косова за неки доцнији датум, успостављање етничких кантона или некакво петљање са саставом мировних снага, уз истовремено обезбеђивање да НАТО чини „језгро" тих снага. Пошто се осведочио колико су неадекватне биле мировне снаге УН у најтежим данима босанског рата, Бергер је био апсолутно сигуран у то да НАТО мора доминирати у командној и контролној структури било каквог мировног напора који буде предузет на Косову - управо НАТО, а не УН (...).

Талбот: На Београд

Док су Бергер и многи други и даље били убеђени да је бомбардовање из ваздуха најбољи начин да се осигурају циљеви НАТО, почела је да се појављује једна мала али гласна мањина која се залагала за поновно отварање дебате о копненим снагама. Иза затворених врата генерал Кларк и Тони Блер агресивно су се залагали за то да се што пре приступи планирању ангажовања копнених снага, упркос гласном отпору Пентагона и многобројних европских савезника. Заменик државног секретар Строуб Талбот, некадашњи новинар и давнашњи стручњак за Русију, тврдио је и у разговорима са Бергером и Олбрајтовом: „Знам ја колико је то тешко, знам да ће бити тешко и у разговорима са нашим савезницима, који се моле да избегнемо копнене снаге ... али ако треба бирати између копнених снага и прихватања неког слабијег, двосмисленијег, недореченијег исхода, ја истински верујем да наше прво начело подразумева ангажовање копнених снага. Узгред буди речено, ако је реч о избору између тога да заузмемо Косово и тога да прођемо целим путем до Београда, ја се залажем за ово друго: хајде да једном завршимо с тим и да се дочепамо тог кучкиног сина". Са тим мишљењем слагала се и државни секретар Мадлен Олбрајт. (стр. 25-30)

Срби напоље, НАТО унутра, уз дозвољен повратак избеглицама

Свакодневни разговори између Париза, Бона, Лондона, Рима и Вашингтона били су од користи да се усагласе и формулишу основни захтеви НАТО. И овде су Немци одиграли

кључну улогу. Како је објашњавао Џејмс О Брајен, „управо је у тим разговорима немачки министар спољних послова (Јошка) Фишер предложио формулу - Срби напоље, НАТО унутра, дозвољен повратак избеглицама - која је потом постала основ свих наших циљева". (...) Многи су, међутим, страховали да НАТО више не инсистира на томе да Милошевић потпише пуни текст споразума из Рамбујеа.

Ствар је још више погоршавало то да су војна остварења НАТО била скромна, будући да су киша и магла ометали ловце, тако да је оборено само неколико југословенских авиона. Југословенски планери су вешто прикрили важне војне објекте, а цео тим за америчку националну безбедност могао је само колективно да уздахне када је у ноћи 27. марта оборен софистицирани бомбардер Ф-117 стелт. Један елитни амерички тим за специјалне операције извукао је пилота (...) Снимци српских цивила који одушевљено играју на олупини авиона још су више допринели представи јавности о недореченој војној кампањи и оживели су сећања на катастрофалне сцене војника које вуку по улицама Сомалије 1993. године. На улицама Београда одржавани су велики рок концерти како би се показала солидарност Југословена у суочености са бомбардовањем, а у први план су поново избиле сумње у способност председника Клинтона да се бави војним стварима. Још су веће узнемирење изазвале размере југословенске офанзиве на Косову и извештаји о масовном етничком чишћењу. НАТО је драстично потценио размере операције „Потковица" (...).

За Мадлен Олбрајт Милошевићева кампања етничког терора представљала је увреду самој идеји цивилизоване Европе на крају 20. века и оживела је сећања на избегличко бекство њене породице из Чехословачке у Југославију. Олбрајтова је гајила инстинктивну антипатију према Милошевићу и била је један од најгласнијих заговорника употребе силе против њега. Колегама је рат описивала врло пластично и речито, говорећи да је реч о „борби између добра и зла", нечем налик на „одбрану светог Грала". Пошто је целу своју репутацију изградила на имицу чврсте особе, узмицање пред Милошевићем за њу би било равно и личном и професионалном понижењу. Била је убеђена да ће се Милошевић, као стереотипни силеџија, повући после првог јаког ударца по носу. (...) Међутим, иако је Олбрајтова погрешила у првобитној процени Милошевића, била је рада да се рат води и даље, у целости, све док он не капитулира.

Москва не верује Вашингтону

Односи између Москве и Вашингтона брзо су се погоршавали....

Руси нису претпоставили да ће крах преговора у Рамбујеу довести до дуготрајног војног сукоба. Приступили су Рамбујеу на хладноратовски начин, надајући се да ће успети да окрену савезнике једне против других и на тај начин све гурну у ћорсокак. Премијер Примаков припремао је војну, обавештајну и спољнополитичку елиту у Москви за обрачун између Милошевића и Запада уместо да је посредовао у постизању разумног договора. (...) Примаков је без увијања рекао западним дипломатима да Москва не може да прихвати косовски модел јер ће, буде ли то учинила, пре или касније исто то имати у Русији. (...) Мало је Руса који су били спремни да поверују да би се НАТО војно ангажовао на једном месту које је у стратешком смислу толико безначајно као што је Косово да све то није део неког ширег плана. У Москви је тај план неминовно доживљаван као нешто што је уперено против Русије, тако да је локална штампа врвела од чланака заснованих на теорији завере: НАТО води рат не би ли тестирао нове системе оружја; Вашингтон бомбардује само да би оснажио амерички долар; НАТО користи осиромашени уранијум да би затровао словенске гене. (13-16)

(Шеф руске дипломатије Игор) Иванов и Мадлен Олбрајт разговарали су телефоном 25. марта, на други дан бомбардовања и он је при том рекао: „Југословенске снаге су током целе прошле године убиле 300 Албанаца на Косову, а НАТО је у једној ноћи бомбардовања убио 50 људи“. Олбрајтова се томе оштро супротставила, тврдећи да је Милошевић „убио више од 2.000 косовских Албанаца у протеклој години и да је раселио 250.000 људи”. Иванов је на то узвратио: „Нема српске офанзиве. Нема војних јединица. Нема мртвих Албанаца. Албанци се не исељавају. Бомбардовање их истерује.” Југословени ће доцније ићи чак толико далеко да тврде да су многе албанске избеглице били плаћени „глумци” који су у више наврата напуштали Косово и враћали се на њега. (...) Иванов се пожалио: „Милошевић никада неће пристати на преговоре у садашњим условима. Како Русија може да стоји скрштених руку и посматра НАТО док уништава једну суверену земљу? Једина опција је да напади престану и да разговори почну”. (...) Иванов је сутрадан на конференцији за штампу за ваздушне нападе рекао да су „неприкривени геноцид”.

Двосмислене формулације и најава оптужница

Званичници НАТО-а користили су врло брижљиво одабране двосмислене формулације. Генерални секретар НАТО-а Хавијер Солана инсистирао је да алијанса једноставно „планира све за успех” и задржава све опције отворене. Одлука да се бројчано ојачају снаге које су унапред распоређене у региону била је врло лукава и омогућила је Клинтоновој администрацији да умири и јастребове и голубове у алијанси. Наиме, за Грке, Немце и Италијане, реторичка фигура „планирање за успех” значила је да је администрација и даље чврсто опредељена за изналажење дипломатског решења. За Тонија Блера и генерала Кларка додатне војне снаге значиле су да ће се наставити

планирање за копнени рат. (...) Док су се учесници у трилатералним преговорима припремали да 26. маја у Москви наставе сусрете, заменик руског министра спољних послова Александар Авдејев рекао је новинарима да је забринут због тога што, како му се чини, ти преговори заправо „пружају одличан изговор и параван за прикривање континуиране агресије". Руски званичници су доставили дуг и полемички документ америчком и финском тиму у коме су оптужили НАТО да покушава да „ликвидира Русију као глобални фактор". (...) Талбот се састао са Игором Ивановом и обавестио га да је током ноћи „добио поуздане (...) информације да ће се ускоро збити један интересантан догађај који ће искомпликовати ствари. Наиме, Луиз Арбур ће сутра саопштити да је подигла оптужнице против југословенског руководства.

Иванов је, у жељи да сазна да ли ће оптужнице бити запечаћене, упитао само, „отворене или затворене?" Оптужнице ће бити отворене и биће на првим страницама новина широм света. „А с ким ћемо онда моћи да радимо?", вајкао се Иванов, одмахујући главом.

Оптужница је представљала изазов и за Русе и за Кинезе, мада у нешто мањој мери за ове друге. Москва и Пекинг су непрестано тврдили да су ваздушни напади НАТО-а на Југославију незаконити зато што су покренути без овлашћења Уједињених нација. Југословени, Руси и Кинези резоновали су да, уколико НАТО може да етикетира Југославију као отпадничку државу, онда они исто тако могу да етикетирају генерала Кларка и генералног секретара НАТО-а Хавијера Солану као „ратне злочинце". Један руски дипломата у трилатералним преговорима чак се шалио како је убеђен да ће Солани „бити потребан одличан адвокат" кад све буде завршено. Међутим, оптужница против Милошевића брзо је променила тај рачун оптужби и противтужби. Управо оно тело за које су Руси инсистирали да је НАТО дужан да му одговара - Уједињене нације - оптужује Слободана Милошевића и једну групу његових најближих саветника за злочине против човечности. Ни Руси ни Кинези нису могли да осуде поступке Трибунала који је формиран одлуком Савета безбедности донетом и њиховим гласовима. (стр. 130-131)

Ахтисаријева теорија

Ахтисари доследно заговара тезу да је руски покушај освајања аеродрома Слатина крај Приштине имао за циљ ефективну поделу Косова у оквиру неког тајног договора са Милошевићем. По њему нема ниједног другог објашњења које би у целости могло да обухвати све збркане догађаје који су се грозничавим темпом збивали тих дана. „Убеђен сам да је између руских оружаних снага и обавештајних служби и

југословенског руководства договорено да ће Русија преузети контролу над северним делом Косова и формирати сопствени сектор", каже Ахтисари. Он сматра да се тим тајним планом објашњава због чега је Милошевић уопште прихватио мировну понуду коју је он донео у Београд, као и због чега су Руси кочили војнотехничке преговоре не би ли купили мало времена. Ахтисари додаје: „Руси би довели око 10.000 или нешто више својих војника и тиме би успоставили сопствени сектор. Мислим да је то доказано. Милошевић је то знао. И управо су због тога Руси оставили отвореним питање распоређивања." (...) „Милошевић је морао држати негде у малом мозгу тај руски план, иначе уопште не видим зашто би прихватио моју понуду. Не верујем у то да га је прича о копненој офанзиви убедила, јер је одлично знао какво је расположење у НАТО. Могли сте приволети САД и Велику Британију да крену у копнену акцију, али никог другог... На копнену акцију никада не би пристали Французи или Немци (...). Да сам ја био на Милошевићевом месту, тражио бих још једну рунду преговора. Могао је затражити да и ја и Строуб будемо замењени и да дођу Олбрајтова или Гор или неко други."

Има међутим оних који сумњају у Ахтисаријеву теорију. По речима једног високопозиционираног америчког дипломате, „ако се ту радило о споразуму о подели, онда је та подела врло рђаво промишљена и планирана од самог почетка. Бесмислено делује идеја да би једна у суштини мала руска јединица могла да пређе из Босне на приштински аеродром и одатле повуче нову линију поделе целом територијом Косова па да се онда пошаљу појачања која би држала ту линију, што би значило одустајање од свих споразума на којима су Руси тако вредно радили са САД и који су поткрепљени договором Г-8 и потом као такви предочени Савету безбедности".

Истина, Руси су тражили дозволу за прелет преко Румуније, али су Румуни то одбили, запретивши да ће пресрести авион са појачањима у људству. „Наш авион има само два командна дугмета, и пилот би лако могао да погреши и обори вашу транспортну летелицу (...). Судило би му се, свакако, али би постао национални херој", наводно је казао руским функционерима румунски министар одбране, коме Норис не наводи име. Додаје само да су Румуни незванично ставили до знања да ће дозволу за коришћење свог ваздушног простора дати само Америци или УН.

Дипломатска куповина времена за бомбардовање

Дипломатија је послужила као кључни елемент за одржавање јединства коалиције и јачање међународне подршке акцијама НАТО (...). Интерни преговори вођени у НАТО јесу били хаотични и исцрпљујући али су ипак донели жељени резултат. (...) „Један део приче гласи да су решеност и одлучност алијансе биле невероватно крхке", признао је

један високи функционер америчке администрације. „Не знам само колико бисмо још дуго могли да издржимо, да је потрајало.”

Трилатерална дипломатија између САД, Русије и Финске била је једна чудновата творевина. САД су се одлучиле за трилатерални процес да би обуздале руску љутњу, да би показале својим савезницима да теже дипломатском решењу и да би добиле на времену како би могле дуже да бомбардују. Сасвим је извесно да је из војне перспективе сваки дан током кога су Америка и остали ангажовали Финце и Русе у преговорима представљао још 24 сата током којих је НАТО могао да бомбардује Југославију. Била је то једна модернија верзија Маовог аксиона „борба, борба, преговори, преговори”. Јавно мњење у земљама-чланицама НАТО-а очигледно је подржавало дипломатске напоре за окончање кризе, а десетине сати посвећених преговорима нису остављале никакву сумњу у то да се НАТО не руководи бесомучном тежњом ка војним освајањима (...).

Учешће Финаца представљало је неку врсту пуча, и са институционалног и са персоналног становишта. Финско учешће омогућило је Европској унији да буде заступљена у преговорима а да при том сама та организација не добије право вета на предлоге (...). Оно је истовремено помогло да се умире Руси и ублажило је представу о томе да је Косово нека врста оживљавања хладноратовских тема, због којих се Исток окреће против Запада. Само присуство треће стране у просторији у којој су вођени разговори између Русије и САД помогло је да се успостави једна у мањој мери поларизујућа динамика (...).

Нико не заслужује веће појединачно признање за склапање мировног споразума него што га заслужује Виктор Черномирдин. До дана данашњег, Черномирдина многи Руси и даље критикују (...) тврдећи да га је Талбот надмудрио (...). Други су међутим љубазнији. Председник Јељцин је тврдио да је током преговора Черномирдин испољио своје најбоље одлике: „Одлике старог политичког борца - стрпљивост, флексибилност и чврсту решеност за интелигентни компромис”. Чињеница да је трилатерална дипломатија у политичком смислу Черномирдину нанела штету чини да он постаје прави јунак ових догађаја, јер је јасно да је био спреман да се истински жртвује за опште добро. Он се сукобио и са Министарством спољних послова и са Министарством одбране и био је спреман да се лично, финансијски и политички жртвује, што се ретко среће. (305-307)

Незадовољство америчких генерала

Ниједан аспект акција НАТО-а није био строже и помније разматран него избор мета ваздушних напада. (...) Те расправе су интересантне у смислу војно-тактичког садржаја, али пружају и одличан увид у то у којој је мери цела та ситуација гурнула званичнике савезничких министарстава одбране на непознат и непријатан терен. Генерал ваздухопловства Мајкл Шорт био је посебно гласни критичар тактике алијансе у јеку рата, тврдећи да би он још прве ноћи „змију ударио у главу" и да би ракетама „погасио светла" у центру Београда. „Ако човека лупите по глави - обратиће пажњу на вас", говорио је Шорт. Ови његови коментари одражавају разочараност и фрустрираност многих официра који су сматрали да је војна доктрина гурнута у други план а да су у први план истакнути политички разлози током косовског рата. Међутим, исувише често се утицај цивила на војну офанзиву НАТО стереотипно приказује као нестручна, непотребна кочница војној машинерији која је иначе, само да није било те кочнице, могла да донесе победу алијансе. Генерал Кларк се тако жалио: „Ово је била једина ваздушна офанзива у историји ратовања у којој су љубавници могли мирно да шетају кејовима, док су људи седели у кафићима и посматрали небески ватромет". Генерал Шорт је говорио да би најрадије ударио „рокенрол мост" на коме су Срби играли у почетку рата.

Избор и превод: Љиљана Недељковић